

УДК 37.018-048.35(581)''20''

DOI: 10.31470/2786-6327/2022/2/58-67

Ольга Костюкевич

аспірантка кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи

E-mail: o.m.kostukevich@gmail.com

ORCID: orcid.org/0000-0002-5583-2168

Університет Григорія Сковороди в Переяславі,

(вул. Сухомлинського 30, Переяслав, Київська обл. Україна, 08401)

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОСВІТИ В АФГАНІСТАНІ У XXI СТОЛІТТІ

У статті розглянуто особливості розвитку системи освіти в Афганістані та аналіз досягнень в освіті протягом останніх 20 років. Визначено та охарактеризовано чотири основні типи шкіл (державні школи, освітні програми на базі громад, медресе та приватні школи). Визначено основні проблеми і прогалини, які потребують термінового вирішення на тлі глибоких політичних змін у країні (нестача шкіл і недостатнє транспортне сполучення; географічні бар'єри; мінімальна академічна кваліфікація вчителів; соціально-політична та гуманітарна криза, насильство по відношенню до дівчат та напади на школи). Аналіз дослідження базується на загальнодоступних звітах та показниках Організації об'єднаних націй (ООН), ЮНЕСКО, Європейського Союзу, щодо рівня освіти населення. Проведено аналіз фінансової вигоди від освіти в Афганістані, а також різницю у заробітній платі між працівниками з різним рівнем освіти. Досліджено програму та цілі глобального фонду ООН «Education Cannot Wait» та його вплив на розвиток освітньої системи Афганістану. Визначено основні напрями, які потрібно подолати Афганістану в процесі реформування і модернізації освіти (розробка та впровадження єдиної стандартної програми для середньої школи; розбудова освітньої інфраструктури для надання освітніх послуг; відкритість та доступність освітніх можливостей для рівноправного доступу всіх дітей; створення безпечного та захищеного освітнього середовища навчання, залучення всіх учнів до навчання без врахування гендерних відмінностей та ін.). Досліджено вплив терористичної організації «Талібан» на процес реформування освіти в Афганістані. Дослідженням акцентовано увагу на посилення таких основних напрямів діяльності у сфері освіти в умовах російсько-української війни (збільшення ВВП країни на освіту; розширення міжнародних програм і фінансових донорських інвестицій в освіту; відновлення та розбудова освітньої інфраструктури та забезпечення необхідних матеріалів та обладнання для навчання молоді; посилена увага на надання освітніх послуг для внутрішньо-переміщених осіб; організація дистанційного навчання тощо).

Ключові слова: державні школи, освітні програми на базі громад, медресе, приватні школи, таліби, інформаційна система управління освітою.

Olha Kostiukevych

Postgraduate student of studying of the department of General Pedagogy and Higher School Pedagogy

E-mail: o.m.kostukevich@gmail.com

ORCID: orcid.org/0000-0002-5583-2168

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav,

(Sukhomlynsky Str., 30, Pereyaslav, Kyiv region, Ukraine 08401)

DEVELOPMENT OF EDUCATION SYSTEM IN AFGHANISTAN IN THE XXIST CENTURY

The article describes the features of the development of the education system in Afghanistan and the analysis of achievements in education over the past 20 years. Four main types of schools (public schools, community-based educational programs, madrasas and private schools) are identified and

characterized. The main problems and gaps that need to be urgently addressed against the context of profound political changes in the country (lack of schools and insufficient transport links; geographical barriers; minimal academic qualifications of teachers; socio-political and humanitarian crisis, violence against girls and attacks on schools) are identified. The analysis of the study is based on publicly available reports and indicators of the United Nations (UN), UNESCO, the European Union on the level of education of the population. The analysis of the financial benefits of education in Afghanistan, as well as the difference in wages between workers with different levels of education. The program and goals of the UN Global Fund "Education Cannot Wait" and its impact on the development of the education system of Afghanistan are investigated. The main directions that need to be overcome by Afghanistan in the process of reforming and modernizing education (development and implementation of a unified standard curriculum for secondary school; development of educational infrastructure for the provision of educational services; openness and accessibility of educational opportunities for equal access for all children; creation of a safe and secure educational environment, involvement of all students in education without taking into account gender differences, etc.) The influence of the Taliban terrorist organization on the process of education reform in Afghanistan is investigated. The study focuses on the strengthening of the following main areas of activity in the field of education in the context of the Russian-Ukrainian war (increasing the country's GDP on education; expansion of international programs and financial donor investments in education; restoration and development of educational infrastructure and provision of necessary materials and equipment for youth education; increased attention to the provision of educational services for internally displaced persons; organization of distance learning, etc.)

Keywords: *public schools, community-based education programs, madrassas, private schools, Taliban, education management information system.*

Задля створення потужної економіки, утворення стійкого громадянського суспільства, розвитку особистості і культури необхідні освічені та висококваліфіковані працівники. Саме це відрізняє розвинуті країни, де освіта доступна всім незалежно від статі, раси або економічних статків, і країни, що розвиваються. Нестача людей, які мають освіту у малорозвинених країнах призводить до деградації суспільства, що відображається на соціально-політичній та економічній сферах життя держави. Доступність освіти, а також її якість відіграють важливу роль, адже чим вище в країні освіченість людей, тим більш розвинутою є її економіка.

Афганістан, як країна що розвивається, пройшла довгий шлях становлення і розвитку системи освіти. Тривала війна на території цієї держави наклала відбиток на розвиток освітньої галузі. Зацікавлення вітчизняних науковців означеною проблематикою пов'язана з непростою ситуацією щодо функціонування закладів освіти у військовий час в Україні. Досвід Афганістану надає можливість проаналізувати ефективність певних освітніх стратегій під час війни. Окрім того, за допомогою міжнародних організацій та зарубіжних партнерів з 2002 року Афганістан розпочав процес реформування системи освіти задля покращення економічного та політичного розвитку власної держави. На заваді процесу реформування освітньої галузі стали постійні конфлікти і терористичні акти, які були спрямовані проти освітніх установ. Прихід до влади терористичної організації «Талібан» у 2021 році нівелював процеси розвитку освіти, які відбувались протягом останніх двадцяти років.

Актуальність дослідження також зумовлена історичними особливостями Афганістану. До початку XX ст. в Афганістані панувала релігійна система освіти, працювали традиційні сільські школи, в яких навчали азам читання, письма та арифметики. На початку XX ст. почали відкриватися світські навчальні заклади, але лише реформи освіти 20-х років XX століття заклали основу сучасної моделі навчання. Обов'язковою та безкоштовною на всіх рівнях освіта стала до 1931 року, хоча доступ більшості населення до середньої та вищої освіти був обмежений. У 1961 році уряд відкрив жінкам доступ до всіх державних вишів. Особливий акцент робився на розвитку початкової освіти. У 70-ті роки поступово почали з'являтися початкові та середні школи, створені за європейською моделлю та стандартами освіти.

Цей період ознаменований приходом до влади в Афганістані Демократичної партії, Моджахедів, Талібану та Виборної республіки. Всі вони принципово відрізнялися один від одного і по суті вели прямо протилежну політику. Розгляд особливостей кожного періоду характеризується реаліями сьогодення, що виражаються в недостатній поінформованості народу Афганістану про справжні причини державних переворотів, а також про долю освіти в умовах того чи іншого політичного устрою.

Довгі роки тривала війна ґрунтовно руйнувала в Афганістані налагоджену систему освіти. За час нескінченних конфліктів понад 7,5 тисяч шкіл було закрито або знищено. Багато викладачів залишили роботу та країну. До 90-х років на більшій частині Афганістану були заборонені як світські форми викладання, так і навчання дівчат і жінок. Основне місце у навчальних програмах посіли богословські науки та вивчення Корану арабською мовою.

Війна завдала особливо великої шкоди системі освіти. Наслідки війни досі продовжують негативно впливати на розвиток вищої освіти в країні. Відсутність необхідної безпеки в різних регіонах країни не дозволяє жінкам відвідувати університети, а в південних областях спричинила відмову студентів ЗВО та учнів шкіл відвідувати заняття. У цих несприятливих умовах дуже складно реалізувати задумані ідеї та ініціативи, здійснити заплановані заходи, виконати навчальні плани та програми. Досі триває загроза з боку Талібану всім тим, хто відвідує школу та ЗВО країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання освіти в умовах військових конфліктів в Афганістані не були особливим предметом наукового розгляду. У процесі аналізу історії та теорії питання доводилося спиратися на філософські та соціально-педагогічні дослідження, що побічно зачіпають ті чи інші аспекти освіти в Афганістані.

З широкого спектру теоретичних проблем, розглянутих у наявних працях вчених, найбільш розроблені лише питання релігійного та сімейного виховання населення Афганістану. У публікаціях з проблем культури порушуються питання розвитку етносів, що обмежують культурну діяльність рамками та параметрами традицій та практичного досвіду. Що стосується предмета та об'єкта дослідження, їх тісного зв'язку з культурологією, соціологією та іншими суміжними науками, то доводиться констатувати, що стан та проблеми освіти в умовах військових конфліктів в Афганістані практично залишаються досі не вивченими.

Дослідженню проблеми розвитку системи освіти в Афганістані основну увагу приділяли міжнародні організації, які здійснювали постійний контроль за процесом реформування освіти. Головними джерелами для дослідження згаданої проблеми є звіти Організації об'єднаних націй (далі – ООН), ЮНЕСКО, Європейського Союзу та інших держав, які докладали зусилля для реформування системи освіти в Афганістані.

Мета дослідження – дослідити процес розвитку освіти в Афганістані у XXI столітті, визначити головні перспективи та проблеми реформування системи освіти даної країни.

Виклад основного матеріалу. Ісламська Республіка Афганістан (назва країни у 2001-2021 роках) – це країна з великою історією та усталеними традиціями. На його території проживає велика кількість народів, що багато разів призводило до виникнення конфліктів.

З 1978 до 2001 року в Афганістані тривала громадянська війна, розвиток освіти, культури та економіки був фактично призупинений. У особливості це стосується періоду з 1996 до 2001 роки, коли до влади прийшла терористична організація «Талібан», яка була повалена після введення контингенту Сполучених Штатів Америки у відповідь на теракти 11 вересня 2001 року.

Міжнародна організація ЮНЕСКО у 2021 році випустила доповідь про стан освіти в Афганістані та його розвиток протягом 20 років «The right to education: what's at stake in Afghanistan? A 20-year review». У ній вказано, що після початку програми розвитку афганської освіти кількість учнів у школах збільшилася (див. таб.) (The right to education: what's at stake in Afghanistan? A 20-year review, 2021)

Таблиця

Зміни кількості учнів у школах Афганістана з 2001 по 2018 роки (у тис.)

Класи	Роки	2001	2018
Початкові класи		773000	6500000
Середні класи		202000	2000000
Старші класи		160000	1000000

Аналіз результатів табл.1.1 засвідчує, що Афганістан майже за останні два десятиліття досяг помітного прогресу у збільшенні контингенту учнів у системі шкільної освіти. Щодо вищої школи то кількість студентів, згідно доповіді, також збільшилася з 26000 осіб станом на 2001 рік до 400000 на 2018 рік.

З 2006 року за підтримки ЮНЕСКО, Швеції, Норвегії, Данії, а також організації громадянського суспільства по всій країні було розпочато найбільшу програму ліквідації неграмотності, яка охопила 1242000 учнів, серед яких 800000 дівчат та жінок. За допомогою програми, за даними ЮНЕСКО, Афганістану вдалося підняти рівень грамотності з 34% у 2002 році до 43% – у 2020. Також організація ЮНЕСКО, починаючи з 2002 року, підтримувала уряд Афганістану у розробці загальнонаціональної реформи освіти (Afghanistan – UNESCO highlights key challenges for Education, Science and Culture in the country, 2021).

Хоча за 18 років прогрес у підвищенні рівня грамотності збільшився, за даними міжнародної організації «Human Rights Watch» уряд Афганістану не зробив великих кроків із реалізації національного законодавства у сфері освіти. Згідно Конституції держави всі громадяни мають право на освіту, але в уряді немає можливості забезпечити освітніми послугами всіх дітей. Відсутня також система, яка забезпечує присутність у школі всіх учнів. Організація зазначає, що на практиці багато дітей навіть не мають доступу до освіти, а якщо і мають, то не закінчують дев'ять класів. Також великою проблемою є те, що навіть тоді, коли освіта доступна для учнів, батьки самі вирішують, чи відправляти своїх дітей до школи, чи – ні. Уряд до сьогоднішнього дня не зміг пояснити сім'ям, що школа – це важлива інституція, яка здатна забезпечити майбутнє для їх дітей (Afghanistan: Girls Struggle for an Education, 2017).

Система початкової та середньої освіти в Афганістані, за даними організації, складається із чотирьох основних типів шкіл: *державні школи, освітні програми на базі громад, медресе та приватні школи*. Державними закладами освіти управляє Міністерство освіти. Вони фінансуються з державного бюджету, а також за допомогою іноземних донорів, більшість з яких – це міжнародні організації. *Освітня програма на базі громади* успішно використовувалась для охоплення багатьох дітей (в особливості дівчат, яким було взагалі відмовлено в освіті). Дана модель успішно застосовувалась задля надання освіти в тих районах, де організація стабільного освітнього процесу була неможливою – повністю залежною від донорського фінансування. *Медресе* – це школи, які базуються на релігійній освіті, де навчається багато дітей, але часто зі змісту освіти виключаються предмети державної освітньої програми. *Приватні школи* покликані дати освіту тим, хто може дозволити собі плату за більш якісну освіту, або знаходяться у тих місцях, де немає поблизу державних закладів освіти (I Won't Be a Doctor, and One Day You'll Be Sick, 2017).

За даними нідерландської організації інтернаціоналізації освіти «Naffic», система освіти Ісламської Республіки Афганістан станом на 1 січня 2015 року поділяється на: *початкову освіту, неповну середню освіту* під назвою «Maktabeh Motevasteh», далі у учня є два шляхи, або отримати свідоцтво про *професійно-технічну освіту, або отримати повну середню освіту* (12 класів) під назвою «Doreyeh Aali». Після закінчення повної середньої освіти випускник здає вступні іспити під назвою «Konkur Exam».

Освіта в Афганістані є обов'язковою для дітей віком від 6 до 14 років. Діти починають

навчання віком від 6 до 8 років. За даними організації менше чверті учнів закінчують дев'ять класів, менше 10% продовжують освіту до дванадцятого класу. Також, в країні існують неформальні школи, які надають освіту у сільській місцевості. У Афганістані *дві державні мови: дарі і пушту*. Основною мовою навчання є *дарі*, в південних регіонах країни викладають мовою *пушту*. Навчальний рік триває з березня по січень і складається із двох семестрів. Протягом ХХ століття у Афганістані система шкільної освіти зазнала багатьох змін. У 1975 році, після реформування середньої освіти, була введена система 8+4, яка передбачала вісім років початкової освіти і чотири середньої. Лише з 1990 року була введена система 6+3+3, в якій передбачено шість років початкової освіти, три роки неповної середньої освіти і три повної середньої освіти (Education system Afghanistan, 2015).

Вища освіта функціонує завдяки системі університетів у великих містах, зокрема у столиці Афганістану – Кабулі (*Кабульський університет, Кабульський політехнічний університет, педагогічний університет імені Бурхануддіна Раббані*), у місті Джеладабад (*Наггархарський університет*), а також у містах Кандагар, Герат та ін. Система вищої освіти регулюється згідно закону, прийнятому у 2013 році (Афганістан, 2021).

У Афганістані є два міністерства, які відповідають за контроль за освітнім процесом, а також за проведенням реформ, тобто приведення національного законодавства у сфері освіти до міжнародних стандартів: *Міністерство освіти країни та Міністерство вищої освіти*. Вони поділяють між собою відповідальність за всю систему освіти в Афганістані. *Міністерство освіти* відповідає за всю освіту, яка надається після початкової школи, включає в себе релігійну освіту (медресе) та цивільну освіту, а також за професійно-технічну освіту. *Міністерство вищої освіти* відповідає за вищу освіту, розробляючи відповідне законодавство, а також встановлює правила щодо забезпечення якості вищої освіти. Через бойові дії процес акредитації, станом на 2015 рік, залишався лише у зародковому стані. Міністерство вищої освіти не мало достатніх можливостей для моніторингу та забезпечення якості освіти приватних університетів.

У липні 2016 року спеціальний генеральний інспектор уряду США з відновлення Афганістану (SIGAR) опублікував звіт щодо розвитку в трьох основних секторах відновлення Афганістану, одним з яких є – освіта. Звіт містить часткові дані щодо освітньої сфери, адже узагальненню інформації з кількості учнів, якості їх освіти заважає безпекова ситуація в країні. Задля контролю за прогресом реформування системи освіти Сполученими Штатами була введена *Інформаційна система управління освітою* (далі – EMIS). Дана система введена у рамках Цілей сталого розвитку ООН, зокрема у рамковій програмі дій «Освіта–2030». Щодо проблем, які виникали у Афганістані з даною системою, інспектор виділяє те, що адміністрації закладів освіти не завжди проінструктовані про те, як користуватись системою, а у співробітників EMIS немає ресурсів і необхідного персоналу для перевірки даних, бо EMIS це не лише електронні засоби контролю, але і люди, які вносять дані і дізнаються про їх достовірність.

У звіті Державного департаменту США про торгівлю людьми вказується, що Афганістан є країною, яка не повідомляє про випадки торгівлі людьми. Вагомою проблемою Афганістану було і залучення дітей-солдат у збройні урядові угруповання. Згідно даних уряду США терористичні організації, які діють у Афганістані, залучають дітей до бойових дій на кшталт установки та підризу саморобних вибухових пристроїв, скоєння терактів смертниками, перевіз зброї, а також шпигунство. Усе це унеможлиблює отримання цими дітьми освіти (Child soldiers in Afghanistan, 2021). Отже, військові дії спричиняють використання дітей у різних збройних угрупованнях, які небезпечні для них й не дають молоді отримати хоч якусь освіту.

Велику увагу у процесі перебудови системи освіти міжнародні організації приділили навчанню дівчат та жінок. До введення міжнародного військового контингенту на територію Афганістану режим Талібану не дозволяв жінкам та дівчатам отримувати формальну освіту. Із початком реформування систем освіти в Афганістані тисячі дівчат і жінок отримали освіту початкового, середнього і вищого рівня.

Згідно оцінок ЮНІСЕФ у 2016 році 3700000 дітей не відвідувало школи, а 60 % від цього числа складали дівчата. Основними причинами низького рівня відвідуваності шкіл була

незахищеність, а також традиційні норми і практики, які пов'язані з роллю дівчат та жінок у суспільстві. Серед інших причин, які впливають із перших, є мала чисельність жінок-вчителів, особливо у малодоступних сільських районах Афганістану. З усієї кількості шкіл тільки 16 % призначені лише для дівчат, де в більшості з них відсутні належні санітарні та технічні умови, що зменшують відвідуваність закладів освіти. Традиційні вірування, а також соціокультурні фактори також грають роль, адже, за даними організації, дівчата продовжують виходити заміж у дуже юному віці (з них 17 % – у віці 15 років). Відсутність логістики також унеможливорюють відвідування шкіл. Головну роль в цьому процесі відіграє мала чисельність транспортних засобів, погана дорожня інфраструктура. Також одна з головних ролей у отриманні якісної освіти належить кваліфікованим спеціалістам. Лише 48 % учителів у Афганістані мають хоча б мінімальну кваліфікацію (еквівалентом є ступінь молодшого спеціаліста). Все це є основними бар'єрами на шляху отримання освіти (Education, 2018)

Задля покращення умов та збільшення охоплення громадян освітою в країні у 2001 році почала діяти програма «*Ayni Education International*», яка згодом була перейменована на *Sahar Education* та з 2009 року стала некомерційною організацією. Метою організації є налагодження зв'язків між Сполученими Штатами і Афганістаном задля миру та співробітництва. Дана організація працює задля підвищення статусу дівчат та жінок у країні за допомогою освіти, надаючи їм можливість активно брати участь у соціальній, політичній та економічній сферах життя суспільства. У період із 2001 по 2021 роки організація збудувала та обладнала 28 шкіл та надала освіту більш ніж 28000 учням.

Також, до відновлення системи освіти у Афганістані, зокрема і освіти дівчат та жінок, долучилась ООН. З 2017 року у країні розпочав діяльність глобальний фонд ООН «*Education Cannot Wait*» для забезпечення освітою людей в умовах надзвичайних ситуацій та затяжних криз. Десятиліття конфліктів, бідність, засухи, а в сучасних умовах – пандемія коронавірусу підштовхнули фонд до започаткування довгострокових програм підтримки і розвитку освіти в Афганістані. Вони охопили близько 230000 дітей, підготували близько 2000 та залучили більше 4000 вчителів, а також побудували, або відбудували велику кількість освітніх закладів. Це допомогло значно поліпшити доступ до освіти для дівчат (Afghanistan. Education Cannot Wait, 2022).

Серед цілей програми можна виділити наступні:

- забезпечення захисту і безпеки дітей, щоб вони мали постійний доступ до дорослих спеціалістів, а також можливість звертатись до них із будь-якими питаннями (*подолання дискримінації за статевою ознакою, захисту дітей в умовах стихійних лих та бойових дій та ін.*);
- підтримка вчителів та вихователів, що складається із забезпечення спеціалістів навчальними матеріалами, а також моніторингу участі дітей в освітньому процесі і надання базової психосоціальної підтримки учням та їх сім'ям, виявлення проблем, які потребують реагування;
- перехід на дистанційну освіту для полегшення доступу і неперервності освітнього процесу.

У доповіді «*Cost of Inaction: Girl's education in Afghanistan. Executive Summary*» зазначено, що освіта в Афганістані є пріоритетом протягом останніх 20 років. Завдяки інвестиціям в освіту відвідуваність освітніх закладів зростає до більш ніж 9200000 осіб, з яких 38 % складають дівчата. Близько 3000000 дівчат отримували середню освіту, 700000 – неповну середню освіту, і 2300000 – повну середню освіту. Із дівчат, яким вдалося піти до школи, 83% змогли залишитись до шостого класу, 93 % дівчат, які завершили початкову школу, перейшли у середню школу. Однак, ще менше дівчат має доступ до вищої освіти. Статистичні дані за 2021 рік вказують на те, що лише 23 % жінок у Афганістані працевлаштовані на офіційній роботі.

Також проведено аналіз фінансової вигоди від освіти в Афганістані, а також різницю у заробітній платі між працівниками з різним рівнем освіти. Зазначено, що економічний вплив будь-якого рівня освіти можна виміряти за впливом навчання на продуктивність праці і заробітну платню. Тобто, продуктивність праці і заробітна платня мають підвищуватись, якщо

підвищується рівень освіти людини. Щодо Афганістану, то практично немає загальнодоступних даних щодо праці домогосподарств. У доповіді наведено дані Всесвітнього банку, який використовував дані 2013-2014 років. Згідно них існує позитивний вплив між тим, скільки років людина провчилася, і середньою заробітною платнею. Розмір даного ефекту склав 3,9 % за кожен рік навчання, що нижче середньосвітового показника у 10 %, що пов'язано з низьким попитом на робітничу силу в Афганістані. Однак дані вказують на ще один факт. Для початкової освіти ефект росту зарплатні складає 5 % на рік, 3,3 % – для середньої освіти і 4,7 % – для вищої освіти. Тобто, заробітна платня тих осіб, які отримали початкову освіту, на 5 % вище ніж тих, хто не отримав початкової освіти (Cost of Inaction: Girl's education in Afghanistan. Executive Summary, 2022).

Оцінюючи отримані дані, можна дійти висновку, що економічні втрати від відсутності освіти високі для обох статей із точки зору втрати заробітку. Відмова від освіти дівчат особливо дорого обходиться через взаємозв'язок рівня освіти, дитячі шлюби і ранню вагітність.

Згідно доповіді від організації «Human Rights Watch» під назвою «*I Won't Be a Doctor, and One Day You'll Be Sick*» Girls' Access to Education in Afghanistan» статистичні дані про кількість дітей, які відвідують навчальні школи у Афганістані значно відрізняються одна від одної. За відсутності розгалуженої системи даних про населення, такі дані отримати дуже складно, а отже, їх точність сумнівна. У звіті уряду Афганістану за 2015 рік стверджується, що більше 8000000 дітей відвідують школу, 39 % з яких – дівчата. У 2016 році у Міністерстві освіти країни оголосили, що реальна кількість дітей, які навчаються, складає 6000000 осіб. У 2017 році представник міністерства заявив, що у школах навчається 9300000 дітей, 39 % з яких дівчата. На думку організації, такі дані є суттєво завищеними, адже існує практика вважати дитину такою, яка відвідує школу до тих пір, поки вона або він не відвідували заклад освіти протягом трьох років. Згідно навіть найоптимістичнішій оцінці частка дівчат, які відвідують заклади початкової та середньої освіти, ніколи не була вищою за 50 % («*I Won't Be a Doctor, and One Day You'll Be Sick*» Girls' Access to Education in Afghanistan, 2017).

Спираючись на дані за 2011-2012 роки ЮНІСЕФ заявив, що 66 % дівчат молодшого шкільного віку не відвідують заклади освіти у порівняння із 40 % хлопців того ж віку. Також необхідність праці у ранньому віці змушують дітей поєднувати роботу і освіту, а в більшості випадків взагалі відмовитись від освіти, адже тільки половина працевлаштованих дітей відвідують навчальні заклади («*I Won't Be a Doctor, and One Day You'll Be Sick*» Girls' Access to Education in Afghanistan, 2017).

Великою проблемою для поліпшення стану освіти для дівчат у Афганістані є великий рівень корупції. Афганістан є однією із найбільш корумпованих країн світу, зокрема у сфері освіти. Корупція приймає найрізноманітніші форми у сфері освіти, в тому числі: корупція при укладенні контрактів на будівництво або реконструкцію, викрадення матеріалів, обладнання та заробітної платні, хабарі за оцінки та багато іншого. Також проблемою є існування «шкіл-привидів» тобто шкіл та вчителів, які фінансуються (зокрема за допомогою донорства з міжнародних організацій), але насправді не працюють («*I Won't Be a Doctor, and One Day You'll Be Sick*» Girls' Access to Education in Afghanistan, 2017).

Великою проблемою у доступі дівчат до освіти є велика кількість ранніх шлюбів. У 2007 році був введений в дію Національний план дій в інтересах жінок Афганістану, який взагалі ніяк не допоміг вирішити існуючі проблеми в цій сфері. Закон про викорінення насильства по відношенню до жінок, прийнятий у 2009 році, різко розширив перелік зловживань до жінок, які кваліфікувались як кримінальний злочин та встановлював жорстке покарання. Наприклад, за напад на жінку встановлювалось позбавлення волі строком від 3 до 5 років. Також, досягненням цього Закону є встановлення кримінальної відповідальності за примус до дитячого шлюбу, а також загально визнання дитячих шлюбів злочинами. Особи, відповідальні за такий шлюб, підлягають ув'язненню строком від 2 до 5 років. (Will Afghanistan Follow Through on Promise to End Child Marriage?, 2017)

Великою проблемою стало те, що уряд не зробив ніяких кроків для дотримання даного

закону. За різними оцінками приблизно 87 % жінок в Афганістані протягом життя піддаються жорстокому поводженню, в той час, коли діє закон про кримінальну відповідальність за такі дії (Dispatches: A Law Ignored and Another Horror in Afghanistan, 2016).

У 2017 році уряд Афганістану запустив Національний план дій щодо припинення дитячих шлюбів, адже близько третини дівчат виходять заміж до досягнення ними 18-ти років, а також ранньої вагітності, бідності та домашнього насильства.

Згідно міжнародним стандартам, встановленими ЮНЕСКО, уряд повинен витратити на освіту не менше 15-20 % всього національного бюджету і від 4 до 6 % ВВП. Станом на 2016 рік на освіту було витрачено лише 13 % державних витрат Афганістану і 4 % ВВП. Уряд Афганістану, за даними організації, попри постійне декларування підтримки освіти дівчат, все ж таки віддає перевагу освіті хлопців. У країні жінки складають лише 20 % від усієї кількості вчителів, що є значною перепоною для багатьох дівчат, які не бажають, щоб їх навчав чоловік, особливо у підлітковому віці. Близько 41 % шкіл взагалі не мають будівель, в багатьох немає огорожень, а також доступу до води і туалету, що непропорційно дається в знаки по відношенню до дівчат (Afghanistan: Girls Struggle for an Education, 2017).

За даними *Amnesty International* у Афганістані, станом на 2017 рік, проживає приблизно 1200000 внутрішньо переміщених осіб, у яких може не бути документів, які необхідні для зарахування їхніх дітей у державні школи. У країні також 39,1 % населення живе за національною межею бідності, через що багато сімей не можуть дозволити собі платити за шкільне приладдя і форму, хоча сама освіта – безкоштовна. Одним із досягнень упровадження нової системи освіти в Афганістані став зріст числа працюючих жінок в країні. Доля таких жінок збільшилась з 15 % у 2001 році до 22 % – у 2019 році, при цьому жінки відкривали бізнес у різних сферах економіки (Afghanistan: Number of people internally displaced by conflict doubled to 1.2 million in just three years, 2016).

Бідність, як правило, впливає на всі інші фактори, що призводять до відсторонення дітей від освіти, і майже всі сім'ї та громади в Афганістані стикаються із економічними труднощами. Це впливає на рішення, пов'язані із дитячою працею, дитячими шлюбами. Це, серед іншого, ставить батьків перед вибором – кого з дітей відправляти у школу, і в таких традиційних суспільствах, яким є Афганістан, вибір припадає виключно на хлопців. Це також пов'язано з вищими показниками залучення хлопців до економічної діяльності. Крім релігійних та традиційних переконань на подібні рішення впливає відсутність можливостей працевлаштування дівчат у майбутньому. У багатьох провінціях у 2019 році ринок праці для жінок фактично закритий. Наслідком гендерного розриву в сфері зайнятості є зниження конкурентної спроможності жінок та менші інвестиції в освіту та охорону здоров'я дітей, нижче економічне зростання, а також недостатня представленість жінок у вчительській діяльності, які матимуть негативні наслідки у майбутньому (Afghanistan Education Equity Profile for Adolescent Girls, 2019).

Однією з перепон у сфері освіти у Афганістані є насильство по відношенню до дівчат та напади на школи. У 2018 році, за даними ЮНІСЕФ, кількість нападів на заклади освіти виросла у три рази. У 2018 році було зареєстровано більш ніж 190 нападів у порівнянні з 68-ми інцидентами в 2017 році. Причинами таких нападів згідно заяв організації є перепрофілювання шкіл у якості місць реєстрації виборців, а також їх використання як виборчих діляниць. Основними організаціями в яких вбачали загрозу на той час були «Талібан» та «Ісламська Держава» (Rising Violence Will Keep More Than 1,000 Schools Shut in Afghanistan, 2019).

Висновки. Отже, близько століття в Афганістані здійснюється освіта дітей. За цей час відбулося чимало змін у керівництві системи освіти. Політична влада практично сама стала перепоною навчання та виховання. Жоден уряд не зміг розробити національну стратегію освіти, яка б надавала можливість отримати в країні якісну і доступну освіту.

Основними проблемами, які перешкоджають реформуванню освіти Афганістану можна вважати нестачу шкіл і недостатнє транспортне сполучення, що є перешкодою для отримання освіти; географічні бар'єри, особливо в гірських районах, також ускладнюють доступ дітей до школи; мінімальна академічна кваліфікація вчителів; соціально-політична та гуманітарна криза.

У ході дослідження можна окреслити основні напрями, які потрібно подолати Афганістану в процесі реформування і модернізації освіти, а саме: розробка та впровадження єдиної стандартної програми для середньої школи, використання нових сучасних підручників та технічних засобів навчання; розбудова освітньої інфраструктури для надання освітніх послуг; розширення повноважень вчителів, їх конкурентноспроможність на ринку праці; повна або часткова відмова від використання дитячої праці, яка не дає можливості великій кількості учнів відвідувати освітні заклади; посилення контролю держави щодо відвідування занять учнями у закладах освіти; соціальний захист та підтримка дітей, які переживають насильство і протиправні дії; залучення всіх учнів до навчання без врахування гендерних відмінностей, зняття будь-яких бар'єрів, які прямо або опосередковано виключають дівчат та жінок від отримання освіти; відкритість та доступність освітніх можливостей для рівноправного доступу всіх дітей; створення безпечного та захищеного освітнього середовища навчання; підтримка вчителів, а саме – вчасна виплата заробітної плати та ін.

Досвід реформ освіти в Афганістані та організації освітнього процесу у військовий час акцентує увагу України на посилення таких напрямів діяльності в сфері освіти під час війни, а також пріоритетів після її завершення, а саме: збільшення ВВП країни на освіту; розширення міжнародних програм і фінансових донорських інвестицій в освіту; відновлення та розбудова освітньої інфраструктури та забезпечення необхідних матеріалів та обладнання для навчання молоді; звернення уваги на надання освітніх послуг для внутрішньо-переміщених осіб; організація дистанційного навчання тощо.

Список використаних джерел і літератури

1. Афганістан. 2021. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%90%D1%84%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD>
2. Afghanistan. Education Cannot Wait. 2022. URL: <https://www.educationcannotwait.org/our-investments/where-we-work/afghanistan>.
3. Afghanistan Education Equity Profile for Adolescent Girls. 2019. URL: <https://www.unicef.org/rosa/media/5491/file/Afghanistan%20E2%80%93%20Education%20Equity%20Profile%20for%20Adolescent%20Girls.pdf>.
4. Afghanistan: Girls Struggle for an Education, 2017. URL: <https://www.hrw.org/news/2017/10/17/afghanistan-girls-struggle-education>
5. Afghanistan: Number of people internally displaced by conflict doubled to 1.2 million in just three years. 2016. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/05/afghanistan-internally-displaced/>.
6. Afghanistan – UNESCO highlights key challenges for Education, Science and Culture in the country. 2021. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/afghanistan-unesco-highlights-key-challenges-education-science-and-culture-country>
7. Child soldiers in Afghanistan, 2021. URL: <https://borgenproject.org/child-soldiers-in-afghanistan/>.
8. Cost of Inaction: Girl's education in Afghanistan. Executive Summary. 2022. URL: <https://weshare.unicef.org/archive/-2AMZIF9DXM6R.html>.
9. Dispatches: A Law Ignored and Another Horror in Afghanistan. 2016. URL: <https://www.hrw.org/news/2016/01/20/dispatches-law-ignored-and-another-horror-afghanistan>.
10. Education. 2018. URL: <https://www.unicef.org/afghanistan/education>.
11. Education system Afghanistan | EP-Nuffic | 1st edition November 2013 | version 1, January 2015 URL: <https://www.nuffic.nl/en/education-systems/afghanistan>
12. Girls' Access to Education in Afghanistan. 2017. URL: <https://www.hrw.org/report/2017/10/17/i-wont-be-doctor-and-one-day-youll-be-sick/girls-access-education-afghanistan>.
13. I Won't Be a Doctor, and One Day You'll Be Sick, 2017. URL: <https://www.hrw.org/report/2017/10/17/i-wont-be-doctor-and-one-day-youll-be-sick/girls-access-education-afghanistan>
14. Rising Violence Will Keep More Than 1,000 Schools Shut in Afghanistan. 2019. URL: <https://www.globalcitizen.org/en/content/attacks-afghanistan-schools-closed/>
15. The right to education: what's at stake in Afghanistan? A 20-year review, 2021. URL: https://en.unesco.org/sites/default/files/afghanistan_v11.pdf
16. Will Afghanistan Follow Through on Promise to End Child Marriage?. 2017. URL: <https://www.hrw.org/news/2017/04/20/will-afghanistan-follow-through-promise-end-child-marriage>

References

1. Afghanistan. 2021. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%90%D1%84%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD> [in Ukraine].
2. Afghanistan. Education Cannot Wait. 2022. URL: <https://www.educationcannotwait.org/our-investments/where-we-work/afghanistan>.

3. Afghanistan Education Equity Profile for Adolescent Girls. 2019. URL: <https://www.unicef.org/rosa/media/5491/file/Afghanistan%E2%80%93EducationEquityProfileforAdolescentGirls.pdf>.
4. Afghanistan: Girls Struggle for an Education, 2017. URL: <https://www.hrw.org/news/2017/10/17/afghanistan-girls-struggle-education>
5. Afghanistan: Number of people internally displaced by conflict doubled to 1.2 million in just three years. 2016. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/05/afghanistan-internally-displaced/>.
6. Afghanistan – UNESCO highlights key challenges for Education, Science and Culture in the country. 2021. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/afghanistan-unesco-highlights-key-challenges-education-science-and-culture-country>
7. Child soldiers in Afghanistan, 2021. URL: <https://borgenproject.org/child-soldiers-in-afghanistan/>.
8. Cost of Inaction: Girl’s education in Afghanistan. Executive Summary. 2022. URL: <https://weshare.unicef.org/archive/-2AMZIF9DXM6R.html>.
9. Dispatches: A Law Ignored and Another Horror in Afghanistan. 2016. URL: <https://www.hrw.org/news/2016/01/20/dispatches-law-ignored-and-another-horror-afghanistan>.
10. Education. 2018. URL: <https://www.unicef.org/afghanistan/education>.
11. Education system Afghanistan | EP-Nuffic | 1st edition November 2013 | version 1, January 2015 URL: <https://www.nuffic.nl/en/education-systems/afghanistan>
12. Girls’ Access to Education in Afghanistan. 2017. URL: <https://www.hrw.org/report/2017/10/17/i-wont-be-doctor-and-one-day-youll-be-sick/girls-access-education-afghanistan>.
13. I Won’t Be a Doctor, and One Day You’ll Be Sick, 2017. URL: <https://www.hrw.org/report/2017/10/17/i-wont-be-doctor-and-one-day-youll-be-sick/girls-access-education-afghanistan>
14. Rising Violence Will Keep More Than 1,000 Schools Shut in Afghanistan. 2019. URL: <https://www.globalcitizen.org/en/content/attacks-afghanistan-schools-closed/>
15. The right to education: what’s at stake in Afghanistan? A 20-year review, 2021. URL: https://en.unesco.org/sites/default/files/afghanistan_v11.pdf
16. Will Afghanistan Follow Through on Promise to End Child Marriage?. 2017. URL: <https://www.hrw.org/news/2017/04/20/will-afghanistan-follow-through-promise-end-child-marriage>